

Les didàctiques lliçons del claustre del monestir de Sant Cugat

L'Ajuntament de Sant Cugat celebra enguany el mil·lenari del seu monestir. Els capitells del claustre, que pretenien alligonar els monjos medievals, ens revelen ara alguns secrets de la seva vida quotidiana.

L'Ajuntament de Sant Cugat del Valles ha aprofitat una data significativa de la història del monestir per celebrar el mil·lenari d'aquesta obra, restaurar-la i fer-hi un museu —que està previst que s'inauguri al proper mes de març— que desvetlli els secrets de la construcció i l'evolució del recinte. El primer cop que el monestir benedictí de Sant Cugat apareix documentat és l'any 873, en un tràmit que signa l'abat Ostofred. Cinc anys després, en un precepte atorgat a la catedral de Barcelona pel rei franc Lluís el Tartamut, se cita Ostofred com abat del monestir de Sant Cugat, que llavors depenia de la catedral de Barcelona.

La fita del 1002, concretament, la va provocar Almansor. El cabdill cordovès deixava mort i cendres per on passava, i al 985 va atacar el monestir de Sant Cugat i en va cremar, entre altres coses, l'arxiu. L'abat Odó demanà documents que confirmen quines eren les possessions del monestir i, aquell 1002, el papa Silvestre II va fer una butlla que, a més d'enumerar les propietats de Sant Cugat, anuncia que el monestir passa a dependre directament de Roma.

L'arquitecte Joan Albert Adell, que és director del programa de rehabilitació del monestir i membre de l'equip que dissenya el museu, afirma que encara

han pogut trobar restes de les cendres d'aquell arxiu original que va provocar les peticions de l'abat Odó.

El mil·lenari d'aquest esdeveniment ha estat aprofitat per traslladar el Centre de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya —amb els treballadors i instal·lacions que l'acompanyen— a un nou edifici de Valldoreix, construït expressament per a aquest fi.

Abans del monestir. El lloc que avui ocupa el monestir de Sant Cugat és ocupat, que se sàpiga, des del segle I. En aquell moment, segons Adell, hi havia un assentament romà, molt probablement una vil·la, és a dir, una gran casa on podien viure unes cent persones i que comptava amb una estructura i una organització complexes, amb magatzems, dipòsits i altres instal·lacions necessàries per cobrir les necessitats dels seus habitants. Al segle IV, s'hi començà a bastir una fortalesa romana, que no es va acabar de construir mai. Al segle V, en canvi, es va aixecar al mateix lloc un gran cementiri paleocristià, que, recorda Adell, comptava “amb una església, cinc importants mausoleus amb la planta quadrada d'uns 3 x 3 metres i moltes tombes senzilles”.

L'església va ser ampliada al segle VII i, al seu voltant, es va començar a edificar, al segle IX, un claustre anterior i més gran del que ara es conserva.

El conjunt de *Castrum Octaviarum* —com s'anomenava llavors Sant Cugat— era excepcional en la Catalunya de l'any 1000. Era l'únic claustre que tenia una església al seu interior i el més gran dels que hi havia al Principat: el pati era tan gran com els límits que actualment té tot el claustre del monestir. La planta de l'església, que no va ser destruïda fins al

1220 –data en què es va construir el nou claustre–, encara és visible enmig del pati.

Aquell primer monestir, a més, era fortificat. L'equip d'Adell ha trobat al soterrani del monestir restes del fossat que l'envoltava. El nou museu permetrà visualitzar l'evolució arquitectònica del conjunt benedictí i l'efecte que produïen alguns elements perduts, com aquest fossat.

Sabem que aquest primer monestir va ser totalment construït al 1015 perquè l'abat de Sant Cugat va escriure al comte de Barcelona per demanar-li ajut econòmic, ja que les obres havien arruïnat completament l'economia de la comunitat. Aquella obra, la va dirigir Fedantius, que avui apareix com el primer arquitecte medieval que signava com a tal. S'han conservat documents de compres, datats del 1007 i del 1010, signats per Fedantius Architectus, que són el primer registre documental d'un arquitecte que es refereix a ell mateix com arquitecte.

El claustre definitiu. Al 1150 es van iniciar les obres de reforma del monestir, començant per la construcció de l'església, que ha arribat fins avui. Primer es van fer els absis, després el cimbori i més endavant les naus. Excepcionalment en l'arquitectura religiosa catalana, l'església tenia quatre naus. La quarta, però, va ser convertida en una capella el segle XVIII. Paral·lelament, a l'església es va construir un nou claustre per al monestir, l'arquitecte del qual va ser n'Arnau Cadell, el qual va deixar la seva signatura en un dels capitells. Cadell va ser també l'autor de la portada de la seu de Manresa i la porta de l'església de Santpedor, que és, curiosament, una de les poques escultures romàniques que encara conserva els colors originals.

Cadell i els escultors que treballaven per a ell són els autors dels 144 capitells que encara ara es poden visitar. Més que qualsevol altre claustre de Catalunya, el del monestir de Sant Cugat servia per alligonar els monjos, els nens que hi estudiaven i els pobres que anaven a demanar un plat de calent. Adell explica que aquest claustre és ja del final del romànic i, "a més de capitells

JORDI PLAY

típicament ornamentals, n'hi ha també d'historiats". La seva funció didàctica ens serveix encara per il·lustrar-nos sobre la vida quotidiana al monestir: "Si lliguem les escultures dels capitells i el *Costumari de Sant Cugat*, escrit per Pere Ferrer al 1221, que explicava la vida al monestir, podem conèixer quina funció tenia cada capitell."

Allà on esperaven els pobres, hi ha capitells amb referències bíbliques a la pobresa; allà per on passen els xiquets, hi ha capítols del Nou Testament sobre la

infància de Jesucrist; i allà on els monjos s'esperen per entrar a dinar, hi ha algunes imatges exemplificadores: un frare treient polls a un altre frare, per exemple.

Se sap que Cadell ja estava treballant al Monestir de Sant Cugat al 1190, data en què va signar el capitell, i hi va viure, com a mínim, fins al 1207. Les seves obres són, encara, el tresor més preuat del monestir mil·lenari.

Alex Milian